

10. Грішнова О. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу / О. Грішнова, Н. Полив'яна // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 3. – С. 19–24.
11. Задорожний Г. В. Методологические основы исследования социального капитала в структуре самодвижения ценностей / Г. В. Задорожний, А. Н. Шмыголь // Социальная экономика. – 2007. – № 3–4. – С. 5–16.
12. Задорожний Г. В. Соціальне партнерство – реальний шлях до відкритого суспільства / Г. В. Задорожний, О. В. Коврига, В. В. Смоловик. – Х. : ХІБМ, 2000. – 192 с.
13. Лагутін В. Д. Людина і економіка: соціоекономіка: навч. посіб. для вузів / В. Д. Лагутін. – К. : Просвіта, 1996. – 336 с.
14. Осташко Т. Ринкова трансформація аграрного сектора / Т. Осташко. – К. : Фенікс, 2004. – 280 с.
15. Перхун В. Г. Розвиток відносин соціального партнерства у споживчій кооперації в умовах глобалізації / В. Г. Перхун // Социальная экономика. – 2006. – № 1–2. – С. 88–92.
16. Семенов В. И. Социальное партнерство в концепции качества жизни / В. И. Семенов // Актуальные проблемы гармонизации социально-трудовых отношений : материалы Пятой междунар. науч.-практ. конф., (Витебск, 22 нояб. 2002 г.). – Витебск : УО ФПБ ВФ МИТСО, 2002. – С. 213–216.
17. Скляр Г. П. Економічні умови та протиріччя розвитку відносин соціального партнерства в споживчій кооперації / Г. П. Скляр. – Социальная экономика. – 2010. – № 2. – С. 289–294.
18. Скляр Г. П. Економічні умови та протиріччя розвитку споживчої кооперації в перехідній економіці : монографія / Г. П. Скляр. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 279 с.
19. Фукуяма Ф. Великий разрыв / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. под общ. ред. А. В. Александровой. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 474 с.
20. Храмова Т. Г. Методология исследования социально-экономического потенциала потребительской кооперации : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Т. Г. Храмова ; Сибирский ун-т потребительской кооперации. – Новосибирск, 2002. – 32 с.

УДК 339.922:346

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК КООПЕРАТИВНОЇ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ

Ю. С. Радченко

Чітка і злагоджена діяльність кооперативів, що забезпечувалася дотриманням кооперативних принципів, сприяла швидкому поширенню кооперативів у всьому світі. Але саме лише дотримання кооперативних принципів без належного юридичного визнання кооперативів не дали б їм змоги успішно працювати в усіх куточках земної кулі. Глобалізація сприяла швидкому поширенню кооперативів та інтенсифікації їх зв'язків із іншими суб'єктами ринку. Для забезпечення розвитку кооперативів в умовах змінного глобального середовища необхідне постійне вдосконалення кооперативної нормативної бази. Особливості та тенденції її змін під впливом глобалізації стали

предметом жвавих дискусій між багатьма науковцями світу, серед яких Г. Хаген, Дж. Бірчел, Д. Рід, Л. Кетільсон, Р. Доброхоцькі, А. Бернарді, І. Снайт, Т. Ліан, та ін. Науковці відзначили, що розвиток кооперативної нормативної бази має складний і навіть суперечливий характер. Г. Хаген зазначив, що разом із тим, що кооперативна нормативно-правова база адаптується до міжнародних стандартів, вона перебуває під тиском «подвійної тотожності». Дана теза пояснюється науковцем процесами міжнародного узгодження кооперативного законодавства між країнами (або «уніфікації»), з одного боку, та процесами «гомогенізації» ко-

оперативної законодавчої бази із корпоративною – з іншого [5, с. 9].

Метою даної статті є дослідження процесів «уніфікації» та «гомогенізації» кооперативної нормативної бази у світі під впливом глобалізації, та визначення відповідності змін кооперативної нормативно-правової бази міжнародним кооперативним принципам.

Один із процесів, що прямо впливає на розвиток кооперативної законодавчої бази, за твердженням Г. Хагена, є те, що кооперативне законодавство узгоджується між країнами світу. Цей процес створює міжнародну базу, фундамент для створення кооперативів. Процес узгодження кооперативної законодавчої бази у світі Г. Хаген називає уніфікацією. «Уніфікація кооперативного законодавства в країнах світу є необхідною для відновлення та підтримки конкурентоздатності кооперативних товариств», стверджує він [5, с. 10]. В умовах сучасного посилення процесів глобалізації та міжнародних економічних зв'язків Р. Доброхочкі, в свою чергу, зауважив, що кооперативи, як складова світової і національних економік є «інструментом, що породжує можливості для справедливої глобалізації, яка надихає місцевий економічний розвиток» [3, с. 7], а відтак, потребує уніфікованої міжнародної законодавчої бази. Уніфікація законодавства позитивно впливає на процеси регіональної та міжнародної (економічної) інтеграції та створює рівні можливості для членів таких організацій, що відповідає кооперативним принципам.

Г. Хаген виділив другий процес – «гомогенізація» кооперативної нормативно-правової бази. Характеризуючи цей процес, дослідник попереджає про наближення кооперативної законодавчої бази до законодавчої бази акціонерних товариств – «Гомогенізація перетворює кооперативне підприємство, побудоване на взаємозв'язках між членами, на підприємство, побудоване на взаємозв'язках із інвесторами, незалежно від того чи є вони членами кооперативу чи ні» [5, с. 11].

Проте гомогенізація кооперативної нормативно-правової бази може надати кооперативам і більшого конкурентного впливу у вузькому економічному сенсі. Тобто, як стверджує Г. Хаген, надасть можливість забезпечити

економічне зростання та підвищити рівень капіталу через злиття, забезпечити економію на масштабах задля збільшення рівня прибутків і заощаджень.

Гомогенізація кооперативної нормативної бази переважно зосереджена на питаннях фінансування кооперативу та на питаннях перерозподілу повноважень щодо керування кооперативом. Г. Хаген виділив 6 основних пунктів, на які спрямований процес гомогенізації кооперативної нормативної бази:

1. Структура капіталу (визначення мінімального рівня грошового внеску, диверсифікація паїв).

2. Внесення змін до системи розподілу голосів (пропорційно до обсягу інвестованого капіталу).

3. Упровадження «оборотних паїв».

4. Дозвіл на участь у загальних зборах, у раді директорів і у наглядовій раді не-членів кооперативів.

5. Поширення практики обслуговування клієнтів-не-членів, залучення до фінансування інвесторів-не-членів, а також поширення практики співпраці із членами, що не є користувачами кооперативів, членами-інвесторами з та без додаткових прав голосування.

6. Залучення до керування кооперативами управлінців, що не є членами кооперативів, та надання їм керівних повноважень.

Зміни у нормативно-правовій базі кооперативів є закономірним явищем, що продиктоване інтенсифікацією міжнародних економічних зв'язків та тяжінням будь-якої фінансово-господарської структури до росту та покращення фінансових показників. Кожен із наведених вище пунктів має потенціал покращити роботу кооперативу, надати йому переваг (у «вузькому економічному сенсі»), проте також має потенціал для руйнування кооперативів з огляду на принципи їхньої діяльності.

Діяльність кооперативу має відповідати кооперативним принципам, затвердженим Міжнародним кооперативним альянсом. А саме: 1) добровільність і відкрите членство; 2) демократичний контроль; 3) участь членів в економічній діяльності; 4) автономія та незалежність; 5) освіта, навчання та інформація; 6) кооперація серед кооператорів; 7) турбота

про громаду [6]. Для визначення характеру вищенаведених змін слід проаналізувати їх з огляду на міжнародні кооперативні принципи.

Визначення мінімального рівня внеску є актуальним і виправданим. Обов'язковість мінімального внеску до фонду кооперативу є умовою вступу до нього, відповідає принципу економічної участі членів і не суперечить іншим кооперативним принципам. Необхідність визначення мінімального рівня вступного (первинного) внеску можна проілюструвати на прикладі нової течії кооперативів у Кореї по догляду за дітьми. Умовою вступу до кооперативу є зворотний грошовий внесок – близько 3 млн вон (біля 2 тис. євро). Даний внесок фактично є безвідсотковим депозитом родини у кооператив, який використовується на потреби формування та діяльності кооперативу [1]. Визначення мінімальної суми внеску гарантує накопичення необхідного капіталу для формування та організації діяльності кооперативу, та не суперечить кооперативним принципам. У разі виходу члена із кооперативу, цей внесок повертається у повному обсязі.

Диверсифікація паїв може мати негативний вплив. Відповідно до принципу демократичного членського контролю, членство у кооперативі має бути рівноправним, а, отже, і обов'язкова первинна фінансова участь у кооперативі має бути однаковою для усіх членів. З огляду на те, що первинний внесок є обов'язковою умовою вступу до кооперативу і являє собою пай, можна говорити про обов'язковість уніфікації паїв без жодної диверсифікації. З фінансового погляду питання диверсифікації паїв є наслідком різних можливостей вкладників і може бути легко вирішене запровадженням депозитних рахунків. Такі рахунки не мають надавати додаткових прав голосування, проте можуть давати можливість отримати додаткові кошти як винагороди від використання кооперативом вкладених на депозит внесків.

Система розподілу прав голосування у кооперативах, що була визначена ще за часів «Рочдейльських піонерів», чітко зазначає те, що будь-який член кооперативу має лише один голос під час голосування. Те саме було затверджено у статуті Міжнародного коопера-

тивного альянсу від 1995 р. [6] як один із семи кооперативних принципів. Система розподілу голосів пропорційно до інвестованого капіталу суперечить принципу рівності прав членів кооперативу та демократичного контролю. Якщо ж упровадити попередню умову про рівність обов'язкової первинної фінансової участі, то така пропозиція розподілу голосів втрачає сенс.

Упровадження «оборотних паїв». Пай кооперативу є індивідуальним внеском його члена у фонд кооперативу. Він має належати члену і залишатись за ним до моменту його виходу зі складу членів кооперативу. М. Туган-Барановський зазначав, що оборотність цінних паперів, яка додатково підкріплена правом управління пропорційно до обсягу портфеля цінних паперів, сприяє несправедливому перерозподілу прав власності та контролю над підприємствами [1, с. 69]. Відповідно прямо порушується цілий ряд кооперативних принципів, зокрема демократичного членського контролю, автономності та незалежності, турботи про суспільство. Пай, як право на членство у кооперативі, не має бути фінансовим інструментом для проведення спекулятивних операцій. Необоротність паю кооперативу, крім того, надає йому належного рівня стабільності та належності до капіталу 1 рівня за Базельськими, згідно з вимогами III [4, с. 125–126].

Присутність не-членів кооперативів на загальних зборах, у раді директорів та у наглядових радах, як правило, виключається. Але за умови інтенсифікації діяльності кооперативів, за виняткових умов дорадча участь таких осіб у діяльності вищезазначених органів управління кооперативом може бути схвалена. Не-член кооперативу не завжди є вмотивованим у своїх діях забезпеченням якісного функціонування, задоволенням потреб членів і розвитку кооперативу, та може бути недостатньо обізнаним у специфіці діяльності кооперативних товариств, що за умови його безпосереднього впливу на процес прийняття рішень може негативно позначитися на діяльності та розвитку кооперативу. Проте стороння дорадча участь у вищезазначених органах управління кооперативу може позитивно вплинути на якість прийнятих управлінських рішень за

умов високої кваліфікації «радника» у ринкових, фінансових, маркетингових, логістичних або інших питаннях, що раніше кооператив не вирішував або вирішував на іншому рівні.

Наявність клієнтів-не-членів кооперативу є позитивною економічною характеристикою його діяльності, але може стати причиною визнання кооперативу прибутковою формою організації господарської діяльності. Зважаючи на принцип формування та розподілу прибутків кооперативів, не-член кооперативу, що є його клієнтом, створює додатковий дохід. Якщо кооперативом користуються лише його члени, ринкова націнка, що встановлюється кооперативом для забезпечення недискримінаційного його положення на ринку, покривається за рахунок членів кооперативу. Тобто відбувається перерозподіл власних коштів членів кооперативу. Якщо клієнт кооперативу є не його член, то покриття ним ринкової націнки відіграє роль додаткового прибутку. Клієнт-не-член кооперативу покриває ринкову націнку, що не повертається йому, адже він не є членом кооперативу. Кошти залишаються у кооперативі та розподіляються між його фондами, збільшуючи їх, не вимагаючи витрат членів самого кооперативу. Отже, обслуговування клієнтів, що не є членами кооперативу, не суперечить кооперативним принципам, проте створює прецедент прибутковості діяльності кооперативів.

У разі залучення до кооперативу інвесторів-не-членів мають бути вирішені питання винагородження інвесторів і їх право на участь в управлінні кооперативом таким чином, аби відповідати кооперативним принципам. Найпростішим варіантом вирішення цього питання є прийняття інвестора в члени і надання йому всіх переваг члена кооперативу із відкриттям на його ім'я депозитного рахунку. Таким чином, інвестор буде мати право голосу як член кооперативу та отримуватиме винагороду за використання його капіталу кооперативом як відсоток по депозитному вкладу. За інших умов участь інвесторів буде суперечити кооперативним принципам, що може негативно позначитися на діяльності кооперативу та рівні задоволення потреб його членів.

Залучення до керування кооперативами осіб, що не є членами кооперативу, є дуже спірним питанням. Класики, які розвивали кооперативу думку, наголошували на тому, що кооператив є добровільним об'єднанням людей, контроль у якому здійснюється членами цього об'єднання на демократичних засадах. Питання про залучення до управління кооперативом «сторонньої» особи навіть не розглядалось. Із розвитком глобалізації та інтенсифікації господарської процесів питання про залучення до управління кооперативом таких осіб може бути викликане через ускладнення розрахункових процесів, укрупнення ринків та іншими факторами, що визначають перед кооперативами додаткові цілі, відмінні від тих, що існували на початку.

Управління кооперативу на сучасному рівні вимагає якісно нового підходу. У цьому контексті доцільно ще раз наголосити на можливості залучення до керівних органів сторонніх осіб із суто дорадчою функцією за наявної в цьому потреби. Така система вдосконалення управління кооперативом дозволить, по-перше, підвищити якість управлінських рішень, які приймає керівний орган, по-друге, підвищити кваліфікацію керівного складу кооперативу через дорадчу участь фахівців у процесі управління.

Отже, кооперативна нормативно-правова база під впливом глобалізації зазнає якісних змін, що впливають на діяльність кооперативів. Зміни, що відбуваються у кооперативній нормативно-правовій базі, не завжди відповідають кооперативним принципам. Таким чином, прийняття та затвердження змін має відбуватись після ретельного аналізу відповідності їх кооперативним принципам. «Нам потрібна нормативна база, яка, додатково звертаючи увагу на кооперативні недоліки, без створення загроз для кооперативної самобутності, особливо в області фінансування та управління, дозволить конкурентним перевагам кооперативів вийти на передній план». «Де можливо – узгодити, де необхідно – вирізнити» [5, с. 12] – так одним реченням Г. Хаген проілюстрував напрям бажаних перетворень сучасної кооперативної нормативно-правової бази.

ЛІТЕРАТУРА

1. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский ; предисл., коммент. Л. А. Булочникова [и др.]. – М. : Экономика, 1989. – 496 с.
2. Chung B. Co-operative Childcare Movement in Korea [Electronic resource] / Byung-Ho Chung // Review of International Co-operation. – 2001. – Vol. 94, № 2. – Mode of access: <http://www.ica.coop/publications/review/2002-issue2.pdf>. – Title from display.
3. Dobrohoczki R. The importance of co-operative law and its interpretation in the postnational constellation [Electronic resource] / Robert Dobrohoczki // The Role of Co-operatives in Sustaining Development and Fostering Social Responsibility : ICA Research Conference, (Riva del Garda, Trento, Italy, 16–18 October 2008). – Mode of access: [http://www.acdivoca.org/acdivoca/CoopLib.nsf/dfafe3e324466c3785256d96004f15a8/07613f98376aedd7852575e00057ee99/\\$FILE/THE%20IMPORTANCE%20OF%20CO-OPERATIVE%20LAW.pdf](http://www.acdivoca.org/acdivoca/CoopLib.nsf/dfafe3e324466c3785256d96004f15a8/07613f98376aedd7852575e00057ee99/$FILE/THE%20IMPORTANCE%20OF%20CO-OPERATIVE%20LAW.pdf). – Title from display.
4. Financial Stability Review, DEC 2010 [Electronic source] // European Central Bank : web-site. – Mode of access: <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/financialstabilityreview201012en.pdf>. – Title from display.
5. Henry H. Cooperatives in a world in crisis [Electronic resource] / Hagan Henry // DESA. Department of Economic and Social Affairs : website. – Mode of access: <http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2009/cooperatives/Hagen.pdf>. – Title from display.
6. Statement on the Co-operative Identity [Electronic resource] // ICA : website. – Mode of access: <http://www.ica.coop/coop/principles.html>. – Title from display.

УДК 330.33:339.9

ВПЛИВ ЦИКЛІЧНОСТІ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

С. В. Лютий, кандидат економічних наук

Глобальні передумови поширення кризових явищ в економіці полягають у сучасному характері розвитку світового господарства, який відзначається зростанням інтеграції національних економік до глобальної економіки, що зумовлює збільшення їх залежності від кон'юнктури міжнародних ринків за умов лібералізації всіх видів економічної активності. Це засвідчила світова фінансова криза, яка розпочалася з іпотечної кризи в США і швидко поширилася на національні економіки країн світу. Оскільки Україна активно інтегрується у світові економічні структури, вона перебуває в зоні ризику поширення криз на національну економіку і потребує вжиття необхідних заходів для попередження і врегулювання такого роду викликів.

Особливості протікання кризових явищ в економіці та заходи антикризової політики

розглядаються у працях таких зарубіжних і вітчизняних дослідників, як: А. А. Богданов, Е. Дюркгейм, Д. Т. Жовтун, А. Б. Зверинцев, В. С. Капустін, С. В. Михайлов, В. Л. Романов, Г. Спенсер, В. О. Василенко, А. С. Гальчинський, М. І. Пірен, Г. Г. Почепцов, А. Д. Чернявський.

Метою даного дослідження є визначення напрямів підвищення ефективності антикризових заходів в Україні на основі вивчення світового досвіду ведення антикризової політики.

Будь-який розвиток, у тому числі економічний, завжди виступає як органічна єдність перервного і безперервного. Відповідно до цього й економічна рівновага є невід'ємним атрибутом циклічності, тим, без чого; циклічний розвиток, як і розвиток взагалі, неможливий.